

Steven Levine (2019):
PRAGMATISM, OBJECTIVITY, AND EXPERIENCE
(Cambridge University Press, 254 str.)

U periodu poslije revitalizacije klasičnog američkog pragmatizma u filozofiji neopragmatizma (kojem, prema autoru Stevenu Levineu¹, pripadaju: Richard Rorty, Hilary Putnam, Robert Brandom, Donald Davidson, Huw Price, Michael Willimas, Jeffrey Stout, Cheryl Misak i Bjørn Ramberg) postojala je namjera da se ključne teze klasičnog pragmatizma interpretiraju kroz jezička učenja. Razlog tome je ideja iskustva koja je bila ključni koncept za prevladavanje filozofske tradicije i svih njenih fundacionalističkih učenja. Prema neopragmatistima, vraćanje iskustvu kao osnovi za epistemsku praksu značilo je i vraćanje fundacionalizmu – jer prema interpretaciji neopragmatista iskustvo je bilo “dato”. Prema autoru, ovakva interpretacija iskustva klasičnog pragmatizma bila je vođena filozofijom Richarda Rortya koji slijedi Sellersovo učenje “mita datog”. Time vrijednost jedne epistemske prakse za Rortya i ostale neopragmatiste bila je intersubjektivnost, što implicira da stvaranje jednoga kriterija za objektivnost bi bilo moguće samo u komunikativno-teorijskim uvjetima, gdje se objektivnost ostvaruje samo unutar sudjelovanja u jezičkoj komunikaciji. Objektivnost postaje norma društveno-jezičke prakse koja se zasniva na jezičkim igrama (davanja i traženja razloga). Prema autoru Stevenu Levineu, komunikativno-teorijski pristup je nedovoljan za stvaranje kriterija objektivnosti, jer on odbacuje iskustvo. Autor smatra da je za ostvarenje objektivnosti potreban iskustveno-teorijski način kog pronalazi u svojoj interpretaciji Williama Jamesa i Johna Deweya.

Knjiga *Pragmatism, Objectivity and Experience* sastoji se od dva dijela, od kojih svaki ima po tri poglavlja. Unutar prvoga dijela knjige (u taj dio spadaju poglavlja: *Rorty and the Rejection of Objectivity; Brandom, Pragmatism, and Experience* i *Communication, Perception, and Objectivity*) autor Steven Levine iznosi kritiku filozofskih učenja Rortya, Brandoma i Davidsona, kojima je pobjegao koncept iskustva kao kandidata za kriterij objektivnosti. Rortyeva kritika mentalnoga ga je dovela do toga da odbaci iskustvo kao kriterij objektivnosti, zbog

¹ Steven Levine je američki filozof i profesor filozofije na Univerzitetu Massachusetts, Boston. Trenutno je šef Odsjeka za filozofiju na istoimenom univerzitetu. Glavna polja njegova istraživanja su pragmatizam, filozofija uma i njemački idealizam.

mogućnosti zapadanja iskustva kao “mita datog”. Projekti Brandoma i Davidsona svojim komunikativno-teorijskim učenjima pokušavaju uspostaviti kriterij za objektivnost u kojima iskustvo nema primarnu ulogu. Unutar drugoga dijela knjige (u taj dio spadaju poglavlja: *An Experiential Account of Objectivity; Pragmatism, Experience, and Answerability* i *Meaning, Habit, and the Myth of the Given*), koji je i centralni dio knjige, autor izlaže ideju da, ako bi postojao kriterij objektivnosti unutar filozofije pragmatizma, on mora imati iskustvo i to kao tribunal čovjekova mišljenja (ovu sintagmu Levine preuzima od Johna McDowella iz njegove knjige *Mind and World*, ali ju ne slijedi u kontekstu McDowellove filozofije). Greška njegovih prethodnika je bila u tome što su u stvaraju kriterija za objektivnost odbacili iskustvo. Empiričko mišljenje bi za Levinea trebalo biti produkt iskustva, bilo ono ispravno ili neispravno, na osnovu čovjekova odnosa sa svijetom. *Erlebnis* i *Erfahrung* su dva ključna koncepta za uspostavljanje iskustva kao kriterija objektivnosti.

U prvom dijelu knjige Levine iznosi argumente zašto su filozofi Rorty, Brandom i Davidson odbacili iskustvo kao kriterij objektivnosti jedne epistemske prakse i okrenuli se komunikativno-teorijskim pokušajima određenja objektivnosti. Za Rortyja priroda ne daje odgovore na pitanja o tome kakav je svijet, već to čini čovjek u svom intersubjektivnom odnosu koji je jezičkog tipa. Prema Levineu, Rorty odbacuje ideju objektivnosti svijeta i zamjenjuje ju idejom solidarnosti kao humanističkim standardom. Razlog zbog kog je Rorty odustao od iskustva kao primarnog kriterija autor nalazi u Rortyjevim ranim učenjima o mentalnome, prema kome mentalno ima samo epistemološki opis mišljenja i doživljaja kao karaktera društveno-jezičkog tipa. Svijet kakav jeste je određen semantičkim autoritetom jednog vokabulara koji se upotrebljava. Mentalno, prema Rortyju, nema nikakvu intrinzičnu predlingvističku strukturu koja može osigurati opis svijeta. Tako mentalno nije niti može biti reprezentacija stvarne slike svijeta, jer sav sadržaj koji čovjek može imati o nečemu ne dolazi nikada izvan i prije njegova jezika. Iskustvo je uvijek oblikovano jezičnim praksama, jer ako to ne bi bio slučaj, onda bi učenja o iskustvu zapadala u “mit datog”. Rortyjeva kritika mentalnoga je razlog zanemarivanja iskustva. Prema Stevenu Levineu, Robert Brandom i Richard Rorty se slažu s tim da pragmatizam ne treba biti jedna vrsta empirizma. Prema Brandomu, pragmatizam bi trebao biti “racionalni pragmatizam” koji ima “dvije glavne komponente: (I) socijalno-lingvistički pragmatizam artikuliran u *Making It Explicit*, u

kome je semantički sadržaj dodijeljen našim mislima i govoru kroz to što subjekt radi u socijalnoj igri davanja i traženja razloga; i (II) pogled, naglašen u *Between Saying and Doing*, prema kome subjekti kritički promatraju svoju predanost kroz test-operate-test-exit ciklus (the TOTE cycle), koji je vođen povratnim informacijama” (Levine, 2019, str. 43). Druga komponenta je Brandomu dozvolila da u svoju teoriju uvede pojam *Erfahrungsa* (ali u kontekstu njegovog “racionalnog pragmatizma”) ili jednostavno procesa učenja koji je vođen povratnim informacijama koje pomažu u poboljšavanju naših predanosti. Ali Brandom odbacuje pojam iskustva kog naziva *Erlebnis*, odnosno iskustva koje se sastoji iz niza proživljenih epizoda jednoga subjekta koje se dešavaju prije njegove koncepcije tih dešavanja, ali kada se ona konceptiraju, postaju osnova za daljnje razmišljanje. On smatra da bi se prihvatanjem pojma iskustva poput *Erlebnisa* došlo do zapadanja u “mit datog” (dakle, Rorty i Brandom dijele slične razloge odbacivanja iskustva). Ipak, pošto Brandom odbacuje pojam *Erlebnisa*, autor smatra da on ne može uvesti pojam iskustva kao elementa za određivanje objektiviteta. Prema Brandomu, da bi postojao ikakav kriterij objektivnosti, objektivnost treba biti produkt komunikacije koja zahtijeva da minimalno dva govornika mogu razumjeti ono što jedan drugom govore. Razumijevanje kod Brandoma se artikulira kroz: (I) interpretiranje tvrdnji, tako što ono eksplicitno izrečeno u tvrdnji zamijenimo drugom tvrdnjom i (II) pokušavanjem artikuliranja onoga na što sugovornik referira, a to ovisi o sugovornikovoju sposobnosti da pravi “zamjensko-inferencijalne predanosti”. Za oba faktora važi da su to sposobnosti subjekta da “de re” pripiše vjerovanja, odnosno da “de re” pripisuje vjerovanje subjektu o nekome objektu. Davidson opisuje da je objektivnost (koja je odraz razumijevanja) moguća u interpersonalnoj komunikaciji (između dvije ili više osoba) koju naziva triangulacijom:

“Ulazak u komunikativnu triangulaciju omogućuje subjektu (I) da pripiše njegovom empirijskom mišljenju određen sadržaj ili značenje i (II) razlikovanje između subjektivnog iskustva i objektivnog svijeta prema kome je iskustvo upućeno.“ (Levine, 2019, str. 101)

Steven Levine smatra da kod Brandoma i Davidsona drugi moment artikulacije ne može biti moguć bez postojanja iskustva kao bitnoga elementa za određivanje objektivnosti. To bi značilo da njihove teorije bez elementa iskustva ne mogu odrediti objektivnost. Levine opisuje

komunikacijsko-teorijske kriterije objektivnosti kao previše “egocentrične” i tvrdi da je za dolazak do objektivnosti potrebno nešto više od triangulacije, a o tome piše više u drugom dijelu knjige.

Levine smatra da, kako bi se ostvarila ikakva koncepcija objektivnosti, potrebno je pozornost skrenuti na iskustvo koje ima dvostruku koncepciju kao *Erlebnis* i *Erfahrung*. Svoj odgovor na problem objektivnosti autor pronalazi unutar djela klasičnih američkih pragmatista William Jamesa i John Deweya. On prvo argumentira važnost pojma *Erlebnisa*, što najviše pronalazi u djelu Williama Jamesa *The Principles of Psychology*, kao i u ostalim povezanim djelima. Autor iznosi dva glavna argumenta za opravdanje objektivnosti u iskustvu (*Erlebnis*), a to su:

“(I) koncept objektivnosti postoji odvojeno od našega uma zbog toga što se naš um zasniva na biranju toga što će iskusiti, u iskustvu nam se objekti ustrajavaju, tako što ostaju isti kroz našu promjenu iskustva njih (...); i da (II) Jamesova teorija prostorne svijesti daje nam sredstva da artikuliramo iskustveno-teorijski stav o postojanju neopaženoga.” (Levine, 2019, str. 125)

Svijest je za Jamesa samo jedan posrednik koji omogućuje da se točno određeni objekti primijete. U čovjekovu iskustvu svijest je u stalnom toku, tako da može, s vremena na vrijeme, fokus da se stavi na određene objekte. Ali iskustvo nije samo svijest koja opaža objekte u određenim vremenu i prostoru, nego se unutar iskustva nalaze i objekti koje svijest nije opazila i koji nisu predmet njenoga vjerovanja. Svijest je jedan kontinuum koji je uvijek usmjeren ka određenom objektu, nekada i istome; ali, isto tako, u iskustvo koje ima svijest ulaze i objekti neopaženi ali prisutni. Argument za objekte koji su dio iskustva ali ne u svijesti James opravdava tezom prostorne svijesti. Svaki predmet unutar iskustva ima svoju prostornu poziciju koja je uvijek u relaciji s ostalim predmetima. To znači, ako je čovjek svjestan jednoga predmeta u prostoru, mora biti i svjestan sistema relacija svih ostalih predmeta. Prostorno jedinstvo jeste koncepcija koja ima porijeklo u iskustvu (a ne u intuiciji), i to je svijest prisutnosti i odsutnosti predmeta u prostornom jedinstvu koje ima beskonačan kontinuum. Objektivnost ovisi o momentu da čovjek zna da su prisutnost i odsutnost predmeta unutar prostora osnovice za stvaranje jedne slike svijeta.

Drugu koncepciju iskustva potrebnu za stvaranje objektivnosti Steven Levine pronalazi kod Johna Deweya (u njegovom eksperimental-

nom empirizmu), a to je *Erfahrung*. Bilo kakav oblik konceptualizacije počinje i završava na iskustvu, a primjer toga su iznenađenja na koja čovjek nailazi. Na početku, iznenađenja mu se javljaju kao nepoznata, a u svome pokušaju da ih sebi racionalizira, čovjek dolazi do novih saznanja – a do racionaliziranja se dolazi eksperimentiranjem. Eksperimentiranje je čovjekovo djelovanje na predmete svijeta, a svijet uvijek uzvraća. Čovjek će uvijek probati pristupiti problemu iz određene pozicije, no promjene koje dolaze tijekom eksperimenta mogu zahtijevati od čovjeka da ponovo pronalazi nove načine kako bi pristupio novome problemu, čime čovjek stječe iskustvo koje je zasnovano na svim prijašnjim iskustvima u kojima je na razne načine eksperimentirao nad nekim problemima i naučio nešto iz njih. Tako se, prema Levineu, stvara ciklus sa povratnim informacijama između čovjekova mišljenja i iskustva, gdje je iskustvo tribunal za mišljenje. Tribunal znači da je iskustvo u isto vrijeme i homogeno sa mišljenjem i odvojeno od njega. Iskustvo je neovisno jer je organizirano navikama a ne konceptima, ali je homogeno jer sa mišljenjem navike pomažu u čovjekovu učenju kroz prijašnja iskustva. Iskustvo (*Erfahrung*) je proces učenja za Deweya. Svijet se ne mijenja, nego samo načini na koji čovjek misli o njemu. Promjena mišljenja je samo jedan dio neprekidnog ciklusa povratnih informacija koje čovjek usvaja svakim novim učenjem iz niza svojih prethodnih iskustava sa svijetom.

Steven Levineova ideja objektivnosti, nastala pod utjecajem učenja klasičnog pragmatizma, i ima za cilj da odgovori na pitanja: 1. Kako je moguće shvatiti (dokučiti) koncept objektivnosti? i 2. Kako mišljenje može biti odgovor na stanje stvari u svijetu? U odgovoru na prvo pitanje autor želi naglasiti da subjekti mogu dokučiti dijelove svijeta koji nisu unutar njihova ugla gledanja na svijet, što ne znači da znanje ovisi o nečemu što transcendirira čovjekov svijet. To znači da mišljenje i znanje ovise o konceptu *Erlebnis*, gdje je svijet koji čovjek ima u iskustvu sastavljen od objekata na koje je direktno upućeno njegovo iskustvo, te od ostalih koji su u vezi sa tim objektom, unutar su iskustva, samo nisu opaženi. U odgovoru na drugo pitanje koncept objektivnosti je baziran na eksperimentalnom odnosu sa svijetom, odnosno iskustvo je proces učenja baziran na ciklusu povratnih informacija između mišljenja i navika. Taj cirkularni proces tjera čovjeka da na nove načine pokušava riješiti probleme koji se konstantno javljaju u njegovom iskustvu, tako što će na svaki novi problem reagirati na novi način i time obogatiti svoj

alat i jezik koji koristi. Predanost tom procesu je za Stevena Levinea predanost objektivnosti.

*Karlo Gardavski
Znanstveno-istraživački inkubator (ZINK)
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
Franje Račkog 1, 71 000, BiH
E-mail: karlo.gardavski@gmail.com*